

Efter en længere Perodes Afbrydelse synes det, som om Arbejdet med at udforske de tyske Universiteters Historie igen er kommet i stærkere Gænge. 1952 kom det værdifulde »Festschrift« i Anledning af Wittenberg-Universitetets 450-Aars Jubilæum, forskellige Universiteters Matrikler er i de senere Aar under Udgivelse, 1955 udsendtes den grundige Fremstilling af Kiels Universitets Historie (jvfr. 11. R. IV. S. 678 ff.), og nu foreligger et omfattende Værk *Geschichte der theologischen Fakultät zu Jena*, 1954 (412 S.; Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar). Det er skrevet af Kirkehistorikeren Karl Heussi, selv gennem en Menneskealder Professor i Jena, mest bekendt maaske ved sit »Kompendium der Kirchengeschichte« (10. Udgave 1949), der for Studentergeneration efter Studentergeneration har været en uundværlig Ariadnetraad i Kirkehistoriens Labyrinter. Som det var at vente, er Heussis nyeste Bog en moden Frugt af mangeaarige Studier, grundig og nøjagtig, dertil præget af en velgørende, ikke altid i kirkehistoriske Værker forekommende, historisk Objektivitet. Heussi har næsten for alle Perioder haft et fyldigt Kildemateriale at bygge paa. Særlig bemærkelsesværdigt er det, at han for Tiden 1803—1923 har kunnet benytte den lange Række Bind med Aktstykker vedrørende Universitetet i Sachsen-Weimar-Eisenachs Statsministeriums Arkiv. Da disse Bind blev ødelagt under et Bombeangreb 1945, gælder det samme om Heussis Fremstilling som om Bogen om Kiel, at den for adskillige Punkters Vedkommende nu maa betragtes som primær Kilde.

Fremstillingen er delt i tre Hovedafsnit: Oprindelseshistorie og første Udvikling, Ortodoksiens Tidsalder, Perioden fra det 18. Aarhundredes Midte til op mod Nutiden (1918 er Slutningsåret). En Fakultetshistorie af denne Art angaar ikke blot det enkelte Universitets lokale Forhold, men maa nødvendigvis ogsaa belyse den almindelige teologiske Udviklingsgang i de forskellige Tidsalder. Ikke mindst gælder dette Jena, der i flere Perioder har spillet en betydelig Rolle for Udformningen af denne. Et stort Held er det da, at Fakultetets Historie netop er blevet skrevet af en Mand som Karl Heussi, der som faa besidder et sikkert Overblik over de skiftende Tider og deres fremherskende Retninger.

Med megen Interesse læses Skildringen af de første stormfulde Perioder efter Universitetets Stiftelse 1548 (1558), og med Rette gøres der opmærksom paa, at Grundlæggelsen af den nye Højskole i høj Grad var politisk bestemt. Ikke blot vilde man skabe et teologisk Modstykke til Melanchtonismens faste Borge i Wittenberg og Leipzig, men det nye Universitet var et Led i den ernestinske Hertuginies Magtkamp for at opbygge sin Position over for det albertinske Sachsen, som havde arvet Kurfyrstetitlen.

Den Retning, der til en Begyndelse kom til at præge Universitetet, var den saakaldte gnæsiolutheranske, og Hovedskikkelsen blev Mathias Flacius, lige saa berømt som Kirkehistoriker som berøgtet som utrættelig teologisk Kamphane. Den første Menneskealder blev iøvrigt en Stridens Tid, hvor Flacianere og Melanctonianere afvekslende havde Magten og med absolut Utaalsomhed forfulgte det modsatte Parti. Ingen af disse Retninger sejrede dog helt, idet fra 1573 en ny formidlende Mellemretning, der senere skulde samles under Konkordieformlens Banner, blev den raadende her (som i Wittenberg og Leipzig).

Overgangstiden mellem det 16. og 17. Aarhundrede blev iøvrigt i Jena en lidet frugtbar Periode — ikke helt uden Grund kalder Forf. Tidens Teologer »die Epigonen der Epigonen«. Først med den store Systematiker Johann Gerhard († 1637) og hans Fæller oplevede Universitetet igen en virkelig Blomstringsperiode, nu i den strenge lutherske Ortodoksis Tegn. Karakteristisk for dette Slægtleds Mænd er det, at hos dem gik en stadig mere forfinet luthersk Skolastik Haand i Haand med en mystiskfarvet Strømning, til Dels overtaget fra Johann Arndt. Tiden fra ca. 1680 til 1750 blev atter en Nedgangsperiode, da den nu forældede Ortodoksi kæmpede mod Synkretisme, frembrydende Pietisme og Oplysningsbevægelse. Det 18. Aarhundrede kom dog til at opvise to betydelige Navne: Johann Franz Buddeus († 1729) og den lærde Kirkehistoriker Johann Georg Walch († 1775), begge Repræsentanter for en »moderat« Ortodoksi. Fra Midten af det 18. Aarhundrede og til den nyeste Tid har Jena været et Hovedsæde for liberale Retninger af forskellig Farve. Fra dette Afsnit bør særlig fremhæves Forf.s retfærdige og fordomsfrie Behandling af den yderliggaaende rationalistiske Ekseget H. E. G. Paulus († 1851), »der Nicht-Apostel«, der i Almindelighed spises af med en klichéagtig Karakteristik. En lang Række fremragende Mænd har i de sidste 200 Aar virket i Jena, den betydeligste formodentlig Kirkehistorikeren Karl Hase († 1890), der i ikke mindre end 60 Aar var knyttet til dette Universitet.

Det er et meget værdifuldt Bidrag til tysk Universitets- og Aandshistorie, Karl Heussi har ydet i den foreliggende Bog. Forf. har sat sig til Opgave at skrive Fakultetets, ikke de enkelte Fakultetsmedlemmers, Historie, men faktisk gaar han ofte stærkt ind paa de forskellige Personligheders Biografi, antagelig ogsaa den eneste Metode, ved hvilken Opgaven kunde løses paa tilfredsstillende Maade. For det 19. Aarhundredes Vedkommende behandles især Professoransættelsernes — ikke sjældent dramatiske — Forløb med stor Udførlighed. Beretningen herom giver dybe Indblik i Tidsforholdene og indeholder iøvrigt adskilligt, som

ikke er umiddelbart opbyggende. Derimod spejder man forgæves — som saa ofte i lignende Værker — efter Træk, der kunde belyse Jenas Forbindelse med Danmark, og dog var der Tider, da ikke faa Traade forbandt Jena med vort Land. I Ortodoksiens Periode saa man med Ærbødighed hen til Jena, og Mænd som Hans Poulsen Resen, Holger Rosenkrantz og Jesper Brochmand stod paa forskellig Maade i Forbindelse med Johann Gerhard. Der kan ogsaa mindes om, at den senere Biskop i Lund Peder Pedersen Winstrup et Par Aar i sin Ungdom var optaget i Huset hos Gerhard, hvem han i sine »Epigrammata« priser som »Solen i de Lærdes Kreds«. Forøvrigt synes Tallet af de danske Studerende, der blev immatrikulerede i Jena, at have været ret beskedent (jvfr. Die Matrikel der Universität Jena, I (1548 bis 1652)¹, 1944, og Th. O. Achelis' Fortegnelse over danske Studerende i Jena 1548—1850 i Præstehistoriske Samlinger 10. Hefte, 1934, S. 7—11). Jenas Betydning for Danmark bør dog ikke udelukkende maales efter de immatrikulerede Students Antal.

Bjørn Kornerup.

Universitetet i Basel, der blev stiftet 1459 af Pave Pius II og indviet 1460, har spillet en betydningsfuld og ejendommelig Rolle i europæisk Aandshistorie. Ogsaa adskillige Danske har besøgt det. Den tidligst forefundne er den »Jacobus Jacobi de Dacia dioc. Londensis«, der blev immatrikuleret 1494, og som siden blev Dr. decret. og Kannik i Lund. Fra senere Tider kan opregnes en lang Række Berømtheder: Christiern Torkelsen Morsing, Tycho Brahe, Sigvard Grubbe, Cort Aslaksen, Anders Krag, der i denne By udgav sine bekendte ramistiske Skrifter, Ole Worm, Caspar Bartholin, Hans Svane og adskillige andre. I det 17. Aarhundrede synes det især at have været unge Adelsmænd og Medicinere, der søgte til Basel.

Det er da ogsaa for dansk Lærdomshistorie af stor Værdi, at Arbejdet med en Udgivelse af Matriklen herfra er blevet taget op. 1941 fattede Universitetsstyret i Basel i Anledning af 500-Aars Jubilæet 1960 Beslutning om at foranstalte udgivet en

¹ Medens den her nævnte Udgave af Matriklen i Modsætning til tidligere Matrikeludgaver i Form af virkelige Kildepublikationer kun fremtræder som »bearbejdet« d. v. s. som Person- og Stednavneregistre sammenstillede paa Grundlag af Matrikelmaterialet, repræsenterer en anden Matrikeludgave fra Jena »Die Matrikel der Akademie zu Jena 1548/1557«, herausgegeben von Theodor Lockemann und Friedrich Schneider, 1927, den modsatte Yderlighed, idet den — fraregnet en kortfattet Indledning og et Register — bringer Teksten i Facsimiletryk.